

УДК 343.132.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.43>**ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ****Ільченко О.В.,**

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Сумського державного університету,

<https://orcid.org/0000-0001-8453-8606>**Сенченко С.М.,**

студент III курсу

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Ільченко О.В., Сенченко С.М. Поняття та принципи екстрадиції у кримінально процесуальному праві.

В статті досліджено поняття та фундаментальні принципи екстрадиції у кримінально процесуальному праві розкриті їх сутність та проблематика. Екстрадицією є видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Але в Європейській конвенції про видачу правопорушників поняття «екстрадиції» відсутнє натомість використовується термін «видача особи», що деякі науковці вбачають синонімічним, а інші вбачають в терміні «екстрадиція» ширший зміст. Взагалі слід згадати про принципи екстрадиції яких у статті налічується сім, що є повним переліком і їх зміст повністю розкритий.

Також у статті було проаналізовано суперечності між підходами науковців до визначення сутності поняття екстрадиції, але всі вони мають спільні риси. У науковій літературі екстрадицію можуть розглядати у широкому і вузькому розумінні. Взагалі визначення екстрадиції науковцями несе більш змістовний характер, ніж визначення яке застосовується у нормативно-правових актах нашої держави.

Слід зазначити, що відкритим та суперечливим питанням залишається процесуальний статус особи, що підлягає екстрадиції на рівні національного законодавства він досконало не визначений та несе у собі наявність колізії та суперечностей у правових актах. Екстрадиційні відносини регулюються різними галузями права, що детально описано в статті. Також слід додати, що національне законодавство, що регулює екстрадиційні відносини потребує доповнень та усунення наявних суперечностей для як найкращої реалізації екстрадиційного процесу та якісного міжнародного співробітництва бо це є невід'ємною частиною інституту екстрадиції.

Зазначено, що екстрадиція є важливим елементом боротьби з транснаціональною злочинністю та несе у собі мету зменшення її рівня та і взагалі сприяє покращенню міжнародних відносин та якісного співробітництва держав-підписантів Європейської конвенції про видачу правопорушників. Екстрадиційні відносини постійно розвиваються та вдосконалюються, що найкращим чином впливає на якість цього процесу та усуває негативні явища при його здійсненні.

Ключові слова: видача особи, Європейська конвенція про видачу правопорушників, кримінальна відповідальність, галузі права, правове регулювання, держава, Типовий договір, справа пивного магната Хайнекена, колізії.

Ilchenko O.V., Senchenko S.M. Concepts and principles of extradition in criminal procedure law.

The article examines the concepts and fundamental principles of extradition in criminal procedure law, reveals their essence and problems. Extradition is the extradition of a person to the State whose competent authorities are seeking him or her for prosecution or execution. But the European Convention on the Extradition of Offenders lacks the notion of «extradition» but instead uses the term «extradition», which some scholars see as synonymous, while others see in the term «extradition» a broader meaning. In general, it is necessary to mention the principles of extradition, which in the article there are seven, which is a complete list and their content is fully disclosed.

The article also evaluations the contradictions between the approaches of scientists to determine the essence of the concept of extradition, but they all have common features. In the scientific literature, extradition can be considered in a broad and narrow sense. In general, the definition of extradition by scientists is more meaningful than

the definition used in the regulations of our state.

It should be noted that the procedural status of a person subject to extradition at the level of national legislation remains open and controversial, it is not perfectly defined and entails conflicts and inconsistencies in legal acts. Extradition relations are governed by various branches of law, which is described in detail in the article. It should also be added that the national legislation governing extradition relations needs to be supplemented and the existing contradictions eliminated in order to best implement the extradition process and high-quality international cooperation, as this is an integral part of the extradition institution.

It is noted that extradition is an important element in the fight against transnational crime and aims to reduce its level and in general contributes to improving international relations and quality cooperation between the signatory states of the European Convention on the Extradition of Offenders. Extradition relations are constantly evolving and improving, which best affects the quality of this process and eliminates negative phenomena in its implementation.

Key words: Extradition, European Convention on the Extradition of Offenders, Criminal Liability, Branches of Law, Legal Regulation, State, Model Treaty, Heineken Beer Tycoon Case, Conflicts.

Постановка проблеми. У сучасних умовах активізації транснаціональної злочинності актуальними є питання співробітництва держав у сфері протидії цьому явищу. Співробітництво держав у сфері екстрадиції відноситься до регулювання сучасного міжнародного кримінального права. Розвиток засобів комунікації, поява Інтернету, спрощення паспортного контролю, існування «прозорих» кордонів між державами, що утворилися на теренах колишнього СРСР, недосконалість національних механізмів протидії злочинності – це далеко не повний перелік чинників, які сприяють уникненню особами, що допустили порушення кримінально-правової заборони тієї чи іншої держави, кримінальної відповідальності.

Екстрадиція осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджених судом іноземної держави, для кримінального переслідування або виконання вироку, а також передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами яких вони є, визнається найважливішим видом міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, що дозволяє забезпечити незворотність притягнення осіб до відповідальності, призначення покарання, соціальну реабілітацію засуджених осіб. Особливого значення інститут екстрадиції набуває в умовах глобалізації, інтеграції, міграції населення та зростання рівня ор-

ганізованої транснаціональної злочинності.

Інститут екстрадиції постійно розвивається і вдосконалюється, і така співпраця сприяє розвитку міжнародних відносин. Відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права видача осіб повинна розглядатися як прояв добросусідства і співробітництва держав, як дію, що повністю відповідає вимогам основоположних міжнародно-правових документів.

Стан опрацювання. Дослідженню тематики кримінально-правових особливостей екстрадиції присвячено праці таких науковців як Виногорова О. І., Маланчук П. М., Молчанова А. П., Нестеренко С. С., Максимів Л. В., Сафаров Н. А.

Метою статті є комплексний правовий аналіз кримінально-правових особливостей екстрадиції.

Виклад основного матеріалу. Поняття екстрадиції закріплено на законодавчому рівні як в національних, так і міжнародних правових актах. Так, відповідно до статті 541 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) екстрадиція – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

У статті 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13.12.1957 [2] зазначено, що договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої Сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою.

Тобто, як у КПК, так і в Конвенції мова йде про одне і те ж поняття, проте, в положеннях Конвенції не знаходимо самого терміну «екстрадиція», натомість в ній вживається поняття «видача особи».

Аналізуючи змістовну складову дефініцій, варто зазначити, що в обох документах сутність поняття зводиться до видачі особи запитуваній державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку суду.

Відповідно до норм статті 2 Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року [3] особу, засуджену на території однієї держави, може бути передано на територію іншої держави для відбування призначеного їй покарання. Виходячи зі вказаної норми, можемо

дійти висновку про те, що передається особа, засуджена за вчинення злочину, відносно вказаної особи ухвалено вирок і рішення за даним вироком є остаточним, тобто в такому разі особа засуджена за вчинення злочину, відносно цієї особи ухвалено вирок в державі винесення вироку і ця особа передається для відбуття покарання в державу виконання вироку.

Аналіз Типового договору про видачу 1990 року [4] свідчить, що екстрадиція можлива між договірними державами не тільки в цілях виконання вироку, а і з метою ухвали вироку, хоча посилання на ухвалу вироку є обов'язковим не для всіх держав (стаття 1). У ч. 2 ст. 5 Типового договору про видачу зазначено, що до прохання про екстрадицію додається:

1) якщо особа обвинувачується у вчиненні злочину судом або іншим компетентним судовим органом – ордер на арешт цієї особи або завірена копія такого ордера;

2) якщо особа засуджена за вчинення злочину - оригінал або завірена копія рішення або будь-якого іншого документа з викладом обвинувальної частини і ухваленого вироку;

3) якщо особа засуджена за вчинення злочину за її відсутності, крім згаданих у другому пункті документів також додається опис правових засобів, які має в своєму розпорядженні ця особа для підготовки її захисту або для здійснення повторного слухання справи за її відсутності;

4) якщо особа засуджена за вчинення злочину, але вирок не ухвалено, - документ з викладом обвинувальної частини і заявою, що підтверджує намір ухвалити вирок.

Розглянемо наукові підходи до визначення даного поняття. П.М. Маланчук та А.П. Молчанова зазначають, що в юридичній літературі термін «екстрадиція» прийнято розглядати як у вузькому, так і в широкому сенсі. У вузькому сенсі він є синонімом поняття «видача особи для кримінального переслідування або виконання вироку», а в широкому – виступає як узагальнюючий термін, що охоплює не тільки видачу для кримінального переслідування, а й суміжний з нею підінститут передачі осіб до міжнародних судових органів, а також інститут передачі осіб з метою відбування покарання [5, с. 87].

На думку С.С. Нестеренко екстрадиція – це заснована на міжнародних договорах, загальноновизнаних принципах міжнародного права та нормах внутрішньодержавного права форма міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що полягає у видачі обвинуваченого для здійснення правосуддя або засудженого для приведення до виконання обвинувального вироку суду, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана особа на запит

державою, що має підстави для здійснення своєї юрисдикції із дотриманням прав та інтересів осіб, що підлягають видачі [6, с. 52].

Словник термінів тлумачить поняття «видача злочинців (екстрадиція)» як видачу однією державою іншій свого громадянина, іноземного громадянина або особи без громадянства [7, с. 58].

У юридичній енциклопедії надається визначення поняття «видача злочинців, екстрадиція» як передача злочинців державою, на території якої вони перебувають, іншій державі (на її вимогу) для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для приведення у виконання обвинувального судового вироку, який набув чинності. Вимогу про видачу злочинців може пред'явити держава, громадянином якої є злочинець, або на території якої вчинено злочин, або якій завдано шкоду злочинцем [8, с. 159].

Л. Максимів визначає поняття екстрадиції як засновану на принципах і нормах міжнародного та національного права процесуальну діяльність, пов'язану із наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі особи державі, на території якої було вчинено кримінальне правопорушення, або державі, громадянином якої є особа, яка вчинила кримінальне правопорушення чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [9, с. 275].

Аналізуючи наведені доктринальні підходи до розуміння поняття екстрадиції, слід зазначити, що загалом всі вони мають спільні риси, зокрема, сприйняття екстрадиції як інституту міжнародного співробітництва між державами у сфері кримінального процесуального права, сутністю якого є видача особи державі для здійснення досудового розслідування за обвинуваченням у вчиненні злочину або виконання обвинувального вироку суду. Порівняно із нормативними визначеннями, наукові підходи до розуміння є дещо більш розширеними та більш повно розкривають сутність інституту екстрадиції.

Видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відбувається якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутій строк становить не менше чотирьох місяців.

Варто зауважити, що зведення екстрадиції до видачі безпідставно звужує ті можливості, які на сьогодні реально має у своєму розпорядженні інститут екстрадиції, оскільки, частіше за все, питаннями видачі екстрадиційна діяльність не вичерпується.

Зокрема, ч. 4 ст. 574 КПК, екстрадиція включає офіційний запит про видачу особи, її встановлення на території однієї держави, перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі, а також прийняття рішення за запитом та фактичну передачу такої особи іншій державі, компетентні органи якої звернулися із запитом про видачу [10].

Міжнародною практикою з питань здійснення допомоги у кримінальних правопорушеннях вироблено принципи екстрадиції. До таких принципів належать:

1) екстрадиційність злочину – злочин має входити до списку злочинів, за вчинення яких можна вимагати видачі злочинця;

2) подвійність підсудності – діяння, за вчинення якого переслідується особа, повинно бути кваліфіковано як злочинне в законодавстві обох держав;

3) спеціалізація (конкретність) – видана особа повинна піддаватися кримінальному переслідуванню за той злочин, у зв'язку з яким вона була видана;

4) взаємність сторін – на підставі поданих у запиті запитуючої сторони запевнень слід очікувати, що в аналогічній ситуації такі держави будуть діяти подібним чином;

5) універсальне переслідування – кримінальному переслідуванню підлягають особи, незалежно від місця вчинення злочину або їх громадянства (за вчинення міжнародних злочинів, наприклад тероризму);

6) невідворотність покарання – держава, яка є учасником Конвенцій (договорів) щодо боротьби зі злочинами, на території якої виявлений злочинець, має видати його або передати справу відповідним органам для кримінального переслідування такої особи;

7) принцип невидачі власних громадян іншій державі – але у договорах і конвенціях, ратифікованих державами, є держави – прихильники такої видачі та держави – прихильники невидачі своїх громадян. У видачі відмовляється і в тих випадках, коли відповідно до законодавства однієї зі сторін кримінальне переслідування не може бути розпочате або вирок не може бути приведений у виконання внаслідок закінчення строку давності або з іншої законної підстави;

8) принцип невидачі політичних злочинців – у видачі може бути відмовлено у випадку, коли особа переслідується з політичних мотивів за скоєння кримінального правопорушення [11, с. 30]. Не існує єдиного критерію для визначення злочину політичного характеру, тому саме ця невизначеність посилює проблеми під час вирішення питань видачі. Принцип невидачі політичних злочинців не поширюється на осіб, які вчинили міжнародні злочини. Вони підлягають безумовній видачі.

До осіб, які шукають притулок, не повинні застосовуватися такі заходи, як відмова від дозволу переходу кордону, а також висилка в яку-небудь країну, де вони можуть піддатися переслідуванню. Виняток з цього принципу може бути зроблено лише з міркувань національної безпеки або в цілях захисту населення.

Обов'язковості видачі громадянина третьої держави також не існує. Під час видачі громадян третьої держави виникає питання про узгодженість цього акта з державою громадянства. Однак, як правило, держави приймають дане рішення на власний розсуд [10].

О.І. Виноградова поділила принципи екстрадиції на загальні та спеціальні. До загальних науковець відносить такі принципи: незастосування сили або погрози силою; мирне вирішення міжнародних спорів; невтручання у внутрішні справи інших держав; міжнародне співробітництво; рівноправність і самовизначення народів; суверенна рівень держави; добросовісне виконання міжнародного права; повага прав людини; недоторканність кордонів; територіальна цілісність. До спеціальних принципів, на думку науковця, належать: принцип невидачі громадян і політичних емігрантів; невідворотності покарання; гуманності; захисту прав своїх громадян за кордоном [12, с. 91].

Умова двостороннього (обопільного) визначення складу злочину відома з 1887 року під назвою «принципу подвійної кримінальності». Спочатку, головною причиною появи й використання цього принципу в екстрадиційному процесі була необхідність забезпечення взаємності в практиці видачі, тільки пізніше цей принцип був визнаний необхідним для захисту прав людини [13, с. 48].

Охарактеризуємо детальніше принцип подвійної кримінальності. В обґрунтування цього принципу приводяться міркування суверенітету, міжнародної солідарності, а також дотримання принципу законності. Вважається, що, по-перше, принцип подвійної кримінальності логічно впливає із суверенітету держави: жодна держава не зобов'язана вести співробітництво в кримінальному переслідуванні, якщо інкриміноване діяння, відповідно до її власних законів, не є злочинним. По-друге, у принципі подвійної кримінальності знаходить своє відображення солідарність держав у боротьбі зі злочинністю. По-третє, подвійна кримінальність може також розглядатися як прояв принципу законності, що виражається у формулі «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» (немає ні злочину, ні покарання без вказівки на це у законі) [14].

Вказаний принцип виконує функцію забезпечення прав людини, оскільки перешкоджає обмеженню свободи внаслідок порушень, які не визнаються злочинами в обох державах. Ві-

домим випадком, пов'язаним з принципом подвійної кримінальності була справа голландського пивного магната Хейнекена (Heineken). В 1983 р. Хейнекена викрали й незаконно утримували в Нідерландах. У 1984 р, на запит голландської влади обвинувачуваних у вчиненні даного злочину заарештували у Франції. Однак французький суд відмовив у їхній екстрадиції, оскільки розглянуте діяння не було включено в перелік злочинів, що є підставою для видачі відповідно до Договору про екстрадицію між Францією та Нідерландами 1898 р. Проблема полягала у тому, що, відповідно до зазначеного Договору, екстрадиції підлягали тільки особи, винні у викраденні й незаконно утриманні дітей [15, с. 52].

Якої би практики не дотримувалися держави, загальновизнаним є положення, що видача здійснюється тільки в тому випадку, якщо діяння вважається злочинним за законами обох сторін. Таким чином, принцип подвійної кримінальності зафіксований у кожному договорі про видачу й отримав у теперішній час характер активно діючої норми міжнародного права. Кримінально-правова заборона й покарання за її порушення повинні бути встановлені законом. З формулювання принципу законності випливає, що особа не може бути екстрадованою за суспільно небезпечне діяння, не передбачене в кримінальному законодавстві як запитуючої так і запитуваної держав [16, с. 205].

Висновки. Отже слід зазначити, що поняття екстрадиції закріплено на законодавчому рівні як в національних, так і міжнародних правових актах. Відповідно до статті 541 КПК екстрадиція – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

З аналізу доктринальних підходів до розуміння поняття екстрадиції вбачається, що загалом всі вони мають спільні риси, зокрема, сприйняття екстрадиції як інституту міжнародного співробітництва між державами у сфері кримінального процесуального права, сутністю якого є видача особи державі для здійснення досудового розслідування за обвинуваченням у вчиненні злочину або виконання обвинувального вироку суду. Порівняно із нормативними визначеннями, наукові підходи до розуміння є дещо більш розширеними та більш повно розкривають сутність інституту екстрадиції.

Правове регулювання екстрадиційних відносин здійснюється різними галузями права: нормами міжнародного права, кримінального процесуального права України, а також, нормами кримінального, кримінально-виконавчого, адміністративного та інших галузей права. Зважаючи на транснаціональний характер інституту екстрадиції, правовому регулюванню присвячені численні міжнародно-правові акти, в тому числі, міжнародні договори, угоди про співробітництво тощо. У національному праві екстрадицію регламентують законодавчі акти, серед яких Конституція України, КПК, інші закони, а також, підзаконні нормативні документи (інструкції МВС, Міністерства юстиції України тощо).

На законодавчому рівні відсутній належний механізм правового регулювання процесуального статусу осіб, що підлягають екстрадиції у національному законодавстві. Проте, виходячи зі змісту статті 574 КПК України, слід зробити висновок, що видачі підлягають наступні категорії осіб: підозрювані, обвинувачені на стадії досудового розслідування; підсудні, засуджені на стадії судового розгляду або виконання вироку.

З урахуванням викладено можемо зазначити, що обвинувачений є стороною кримінального провадження на стадії досудового розслідування. А це, у свою чергу суперечить положенню статті 42 КПК України 2012 року, де чітко вказано, що обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Обвинувачений з'являється тільки під час судового провадження (на стадії досудового розслідування зазначений учасник відсутній). Тому, виходячи із зазначеного, слід констатувати наявність колізії законодавства. У зв'язку з цим статтю 574 КПК слід доповнити нормою такого змісту: «Офіс Генерального прокурора є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування». Також слід зазначити, що екстрадиція є невід'ємним інститутом вітчизняного законодавства та міжнародного права серед держав-підписантів Європейської конвенції про видачу правопорушників який потребує подальших удосконалень та усунення прогалин у реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 13.12.1957. URL: <https://>

- zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text (дата звернення: 13.12.2021)
3. Конвенція про передачу засуджених осіб. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 21.03.1983. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text (дата звернення: 13.12.2021)
 4. Резолюція 45/116 Генеральної Асамблеї ООН «Типовий договір про видачу». ООН; Резолюція, Договір, Міжнародний документ від 14.12.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_687#Text (дата звернення: 14.12.2021)
 5. Маланчук П. М., Молчанова А. П. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. *Правові горизонти*. 2017. № 3. С. 86–91
 6. Нестеренко С. С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції.: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 192 с.
 7. Правознавство: словник термінів / під ред. В. Г. Гончаренка. К.: Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.
 8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А Г. 1998. 672 с.
 9. Максимів Л. В. Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 272-277.
 10. Хабло О. Конюшенко Я. Чурікова І. Кримінальний процес. Мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/info/autors.html (дата звернення: 15.12.2021)
 11. Порядок направлення запитів з надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні: метод. рекомендації / Кол. авт. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 44 с.
 12. Виноградова О. І. Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. *Право України*. 1999. № 4. С. 90–93.
 13. Минкова Ю. В. Принципы института выдачи (экстрадиции) в международном праве. М., 2002.
 14. Зелинская Н. А. Международные преступления и международная преступность: Монография. Одесса: Юридическая литература, 2006.
 15. Сафаров Н. А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики. Extradition in International Criminal Law: Problems of Theory and Practice М.: Волтерс Клувер, 2005.
 16. Нестеренко С. С. Принцип подвійної кримінальності як інструмент захисту прав людини в інституті екстрадиції. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (керівник авт. кол.), Л. І. Кормич (ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем*. Одеса. 2009. Вип. 36. С. 204-209.